

FARAGÓ BÉLA

Van-e korzikai nép?

Ajakobinus demokrácia és a kisebbségek

A fenti kérdést 1990-91-ben adta fel a francia kormány az ország törvényhozóinak egy fontos reformjavaslat kapcsán, mely gyökeresen megváltoztatta Korzika szigetének közjogi státusát. Annak ellenére, hogy 1991 áprilisában a végső soron döntő francia alsóház elismerte a „korzikai nép” létét, egy május 9-i határozatban a francia Alkotmánybíróság ellenkező álláspontra helyezkedett, és véglegesen pontot tett a nagy port kavart vita végére. A legfelsőbb bírói szerv szerint Franciaországban csak egy nép van, a francia: a korzikai nép elismerését a francia alkotmány nem teszi lehetővé. Ezért a törvény idevágó első paragrafusát a bíróság törölte.

Az alábbiakban ezt a közjogi vitát ismertetem a következő öt lépésben:

1. A korzikai helyzet és a „korzikai területi közösségre” vonatkozó törvénytervezet.
2. A „korzikai néppel” kapcsolatos parlamenti vita.
3. A francia Alkotmánybíróság döntése.
4. A törvény tartalma.
5. Néhány kelet-európai tanulság.

Korzika szigete és a törvény megszületésének körülményei

Korzika szigete (8722 km², 240 000 lakos)² több mint kétszáz éve Franciaország része, miután évszázadokon keresztül olasz városállamok gyarmata volt. Az önálló nemzetté válás vágya Korzikán soha nem jutott túl a külföldi uralmak elleni végnélküli felkelések, a hegyekből jövő és oda visszamenekülő terroristák által végrehajtott akciók időnként hétköznapivá váló zűrzavarán. S mivel a korzikaiak egymáshoz való viszonyát is gyakran a patriarkális, klánszerű háborúskodás jellemzi, a külső hatalmi tényezőkhöz való viszony sem volt soha egyértelmű: néhány nagy család s a köréjük gyülekező klientúra hagyományosan a külföldi hatalmi tényezőre támaszkodott, míg mások inkább a függetlenségre hivatkoztak. Maga Pascal Paoli, a korzikaiak nemzeti hőse a sziget függetlenségének

érdekében előbb az angolokkal szövetkezett az olaszok ellen, majd a franciákkal, s később — most már a franciák ellen — ismét az angolokkal. E múlt, megfűszerezve a mediterrán „sajátosságokkal”, magyarázza a korzikai „politikai kultúra” különleges vonásait: a pártok mögött rejlő feudálisztikus csoportérdekek fennmaradását és a demokratikus politikai játékszabályokat gyakran felváltó erőszak — a merényletek, a robbantások, a bosszúakciók stb — majdnem állandó újratermelődését. De azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy — mint francia állampolgárok, mint a citoyeni szabadság és egyenlőség részesei — a korzikaiak nemcsak „adtak” a francia demokráciának, de sokat kaptak is tőle. A korzikaiak és a korzikai eredetű franciák egy része a jakobinus republikanizmus elkötelezett híve, sőt egyeseket talán e tradíció legszilárdabb támaszainak lehet tekinteni.

Végeredményben tehát a napjainkban nagyon is aktív függetlenségi és nacionalista terroristák csak egy elenyésző kisebbséget képeznek. A korzikai politikai paletta a valóságban nagyon is színes: a regionalista, autonomista szervezetektől az országos szinten szerveződő francia pártcsoportosulásokig az elképzelhető politikai árnyalatok minden változatát magában foglalja. Ennek ellenére a helyi politikai élet majdnem minden megnyilvánulása magán viseli a korzikai társadalom kláni, patriarkális hagyományait. A nagy francia pártok helyi képviselői is gyakran a lokális klientúrák modellje szerint toborozzák híveiket, s nem mindig szorítkoznak a demokratikus és titkos választás mechanizmusaira. A legtöbb helyen azután ezek az érdekszövetségek monopolizálják évtizedeken keresztül egy-egy település életének irányítását, s tevékenységük középpontjában gyakran az áll, hogy klienseik között szétosszák a helyi önkormányzatok számára megszerzett állami szubvenciókat (melyek Korzika „elmaradottsága” miatt a legfontosabb pénzforrást képezik). A függetlenségi és autonomista mozgalmak gyakran olyan körökben toboroznak, amelyeket a helyi notabilitások kiszorítottak a politikai porondról és az ezzel járó anyagi források közeléből.

A politikai csatározások mögött természetesen szociális, gazdasági és kulturális kérdések is vannak.

Megfelelő munkaalkalom hiányában a korzikaiak előtt gyakran csak a kontinensre való emigrálás marad. Így több százezer korzikai él Franciaország többi részén. Ugyanakkor a táj és az éghajlat sok „szárazföldit” vonz a közigazgatás vagy az oktatás helyi intézményeibe, akiket a helyi szélsőséges szervezetek gyarmatosítóknak, betolakodóknak tartanak.

A sajátos problémák a gazdasági életben is jelentkeznek. Egyrészt a földek nem korzikaiak által történt felvásárlása okoz sérelmeket bizonyos körök számára. Az algériai háború után Franciaországba visszatelepülő lakosság egy része Korzikára költözött, s a „feketelábúak” egy része nagyon sikeresen tudott gazdálkodni, többek között az államtól kapott kártérítés segítségével. Másrészt az egyoldalú turizmus is problémákat okoz. Itt is jobbra „idegen” eredetű befektetésekről van szó, amelyek szociális szempontból deklasszálják a korzikaiakat. A gyors ütemben épülő nyaralóközpontok nemcsak a sziget hagyományos képét és földrajzi-történelmi identitását zavarják meg, hanem a természetes környezet egyensúlyát is fenygetik.

Ami pedig a kulturális kérdéseket illeti, itt a sokáig csak a hétköznapi beszédben használatos korzikai nyelv tanításával, használatával kapcsolatos sérelmek és követelések problémakörét kell megemlíteni.

Az 1982-es francia decentralizáció alkalmával Korzika szigete is új lehetőségekhez jutott. Ám a helyi intézményeknek így sem sikerült kijutniuk az állandó válsághelyzetből. A korzikai regionális gyűlés keretében éveken keresztül nem lehetett állandó többséget kialakítani, ez lehetetlenné tette a decentralizált intézmények zavartalan működését. Ráadásul a függetlenségi-nacionalista mozgalmak terrorakcióit sem sikerült megállítani.

Ebben a légkörben határozta el a szocialista kormány belügyminisztere 1990-ben, hogy egy új Korzika-törvényt javasol, mely — a korzikai nép elismerésének kinyilvánítása mellett — az országban egységesen alkalmazott decentralizációs rendszer helyett egy kivételes intézményrendszert alakít ki Korzika számára. Ennek keretében a sziget önkormányzatának autonómiáját egy parlamentszerű Területi Gyűléssel, s az ennek felelős kormányserű végrehajtó szervvel kívánja biztosítani.

Az új intézményrendszerre vonatkozó törvényjavaslatot 1990 novemberétől kezdve tárgyalta a francia parlament két háza. A belügyminiszter elképzeléseit — főleg a korzikai nép elismerésére vonatkozó első cikkelyt — igen sok kritika érte, mind a francia törvényhozók, mind a jogászprofesszorok részéről. Ha a szenátus véleménye ellenére a javaslatot végül a kormány által javasolt formában szavazta is meg a Nemzetgyűlés, ezt csak a pártfegyelem szigorú alkalmazása tette lehetővé, hiszen a kormányzó szocialista párt jakobinus szárnya szintén nagyon élesen bírálta az első cikkelyt.

A vitában az utolsó szót az Alkotmánybíróság mondta ki. Egy igen fontosnak tartott 1991. április 12-i döntésben a legfelsőbb francia bírói szerv eltörölte a törvény néhány pontját, többek között azt az alapvető megállapítást, mely Korzika lakosságát mint népet ismeri el. De a jelentős, 90 paragrafusra terjedő szöveg legtöbb intézkedése, mely „forradalmi” változást hoz a francia önkormányzati rendszer rendező elveiben, az alkotmányosság szempontjából megfelelőnek tűnt. Korzika lakossága újszerű és nagyon széles körű önkormányzati autonómiát kapott, amely sok szempontból szakít a francia helyi közigazgatás egységes modelljével, s a kelet-európai problémák szemszögéből is tanulságos lehet.³

A „korzikai néppel” kapcsolatos parlamenti vita

A francia parlament két házában a legtöbb vitát a törvénytervezet első cikkelye okozta, melynek szövege a következő: „Az eleven történelmi és kulturális közösséget alkotó korzikai népnek — mely a francia nép alkotórésze — a Francia Köztársaság biztosítja azt a jogot, hogy kulturális identitását megőrizze, specifikus gazdasági és társadalmi érdekeit érvényesítse”.⁴

A képviselők ellenvetéseit a nép törvénybe foglalt elismerése okozta, valamint az a tétel, hogy a korzikai nép a francia nép alkotórészét képezi.

Három pontban lehet összefoglalni a parlamenti vitát, ismertetve a képviselők által felsorolt ellenérveket, a kormány védekezését és a honatyák által megfogalmazott alternatív javaslatokat.

Az ellenérvek

A számos kritikus felszólalásban kifejtett érvekből a következőket érdemes megemlíteni:

Alkotmányjogi érvek. A hatályban lévő francia alkotmány szerint Franciaország egységes, tehát nem szövetségi, föderatív állam. Így a korzikai nép létének törvényi elismerése ellentétes a francia alkotmány több paragrafusával. Többek között sérti az alkotmány második cikkelyét, mely szerint Franciaország oszthatatlan köztársaság, melynek polgárai csak egy népet alkothatnak, csak egy szuverén akarat hordozói lehetnek. A korzikai nép említése tehát sérti a nemzet egységét, és kikezdi a szuverenitás teljességét. Ez különben a tervezetet vitató képviselő szerint az alkotmány harmadik paragrafusával is ellentétes, mely kimondja: „A nemzeti szuverenitás letéteményese a nép (...). A nép egyetlen alko-

tőrésze sem sajátíthatja ki a szuverenitás használatát." A belügyminiszter javaslatát támadó felszólalások szerint Franciaországban csak egyetlen nép van, a francia nép, amely egyetlen nemzetet képez, a francia nemzetet.

A polgári egyenlőségre való hivatkozás. Egyes képviselők szerint a nép fogalma jogilag az azonos törvényeknek engedelmessé, az egyazon országhoz tartozó polgárok egyetemét jelenti. A korzikai nép elismerése tehát problémát okoz a citoyeni egyenlőség területén. Annál is inkább, mivel a francia alkotmány második cikkelye kimondja a polgárok törvény előtti egyenlőségét „származásra, fajra és vallásra való tekintet nélkül”. Márpedig a korzikaiak nagy része nem Korzikán él, viszont a szigeten is sok nem korzikai eredetű lakos van. Az egyik képviselő fel is tette a kérdést: „A korzikai választások alkalmával az embereknek be kell majd bizonyítaniuk, hogy 'igazi' korzikaiak-e? Új ország alakul-e a korzikai ügy folyamán, melynek során a citoyenek Franciaországát az etnikumok Franciaországa váltja fel?” Az említett képviselő szerint a tervezet egy „rasszista” germán-típusú népfelfogást tükröz,⁴ mely teljesen idegen a francia hagyományoktól.⁵

Történelmi érvek. Franciaország nem föderatív, hanem egységes állam, történelme éppen a területén élő különböző népek egybekovácsolásának sok évszázados folyamata. A francia népet a történelem és a köztársaságát kinyilvánító társadalmi szerződés formálta, nem a földrajzi vagy etnikai származás azonossága. A francia nép a polgárok összessége, s így magában foglalja a francia népet alkotó összes közösséget. A törvénytervezet tehát az egységes és oszthatatlan Franciaországot az egymás mellé rendelt közösségek laza szövetségévé változtatná. Ez viszont csak a szolidaritás és a testvériség rovására történhet.⁶

A káros következményekre való hivatkozás. A kritikus képviselő szerint a korzikai népnek mint a francia nép „komponensének” említése számátalan veszélyt rejt magában. A francia nemzet egységének és oszthatatlanságának alapvető követelményeire nézve megindíthat egy olyan folyamatot, melynek során a bretonok, a baszkok, a normandok, az elzásziak stb. szintén bejelentik igényüket népként való elismerésükre. Ez olyan lejtő, amelyen nincs megállás.

De a veszély európai szinten is jelentkezik. Egyre többet hallani a régiók Európájáról, ahol a történelem során kialakult államok helyett az egymással szomszédos hagyományos tartományok kerülnének előtérbe. Így a francia- és a spanyolországi baszkok, Elzász-Lotharingia és

Baden-Württemberg lakosai országuk államát megelőzve csatlakoznának Európához. Ez nagyon megnövelné a föderatív berendezkedésű és homogén német ajkú lakossággal rendelkező németiség európai szerepét. („Félek, hogy a régiók Európája Franciaországot a fejlődés periferiáján hagyja, s hogy egy ilyen Európa a német régiók Európája lenne” — mondta Charles Millon, a lyoni régió egyik képviselője.)

Végül pedig egy nemzetközi veszedelem is fennáll. Az ENSZ elismeri a népek önrendelkezési jogát. Ha a francia törvények jogilag elismerik a korzikai nép létét, a jövőben a korzikaiak az ENSZ-hez fordulhatnak, hogy megkapják a teljes függetlenséget, és a nemzetközi fórum elismerje Korzika önálló állami létét. Egy ilyen folyamat elindulása teljesen destabilizálhatja a nemzetközi viszonyokat.

A törvény által ajánlott kompromisszum hiábavalóságának említése. Az az érv is elhangzott, hogy a korzikai nép elismerése csak a terrorista kisebbségnek tett engedmény, mely ennek úgysem lesz elég. Sőt az állam engedékenysége csak a szélsőséges követeléseket fogja szítani.

Valóban, a törvénytervezet vitája alatt a korzikai zavargások jelentősen felerősödtek, s a függetlenségi nacionalisták képviselői ki is jelentették: „a korzikai népet nem lehet komponensként kezelni: Korzika teljes szuverenitása alapvető követelés”. Egyébként e körök szerint a „komponens” kifejezés használata „politikailag neveltséges és provokatív, jogilag megalapozatlan és a korzikai népre nézve sértő”.

A kormány védekezése

A belügyminiszter ellenérvei annyira szegényesek voltak, hogy úgy tűnt, mintha a korzikai nép említése tényleg csak a sziget nacionalista köröknek tett engedmény, feljűk irányuló gesztus lett volna. A miniszteri ellenvetés középpontjában az állt, hogy a korzikai nép említése egy mindenki által elismert történelmi, politikai és kulturális realitásra való utalás, melynek semmi jogi következménye nincs. A kormány képviselője szerint a törvényben szereplő utalás nem változtat azon az alapvető alkotmányjogi tételen, hogy a nemzeti szuverenitás és az államiság letéteményese egyetlen nép, a francia nép lehet csak. A miniszter szerint tehát — bár, törvényről lévén szó, ez a vélemény kissé meglepő — a törvény első paragrafusának jogi tartalma nincsen, csak valamiféle politikai deklarációról, egy bizonyos kulturális, szociológiai, földrajzi és érzelmi tényfelismerésről van szó. És ha mégis van olyan jogi tartalom, mely ütközik az alkotmánnyal, mondotta a törvény betérjesztője, mint-

egy lemondva a további érvelésről — azt majd az utolsó szó jogán eldönti az Alkotmánybíróság.

A képviselők alternatív javaslatai

Szintén említésre méltó néhány, a képviselők által megfogalmazott vélemény és alternatív javaslat. Ezek ugyan nem kerültek be a végül megszavazott törvénybe, de mutatják, hogy a decentralizáció konkrét folyamatának továbbvitelében a francia államiság alapelveihez oly keményen ragaszkodó képviselők a legmesszebbmenőkig nyitottak maradtak.

A decentralizáció fejlesztésével kapcsolatos érvek. A legtöbb képviselő véleménye szerint helyénvaló annak elismerése, hogy ha egy tartomány (région) sajátos szociális és kulturális arculata van, akkor e sajátosságok megőrzésére és fejlesztésére az illető terület lakossága rendelkezhet sajátos eszközökkel. A korzikai problémát az önkormányzat és a decentralizáció lehetőségeinek kibővítésével, sajátos önkormányzati intézmények kialakításával kell megoldani. A törvénytervezet nem kifogásolható, amennyiben a decentralizáció folyamatát fejleszti tovább.

A „korzikai nép” elismerése helyett a „korzikai közösség” elismerése. Egy alternatív indítvány az első paragrafus szövegét a következő módon akarta módosítani: „A jelen törvényt a Korzika szigetén és az ország egyéb területén élő korzikai közösség léte igazolja, mivel ennek a közösségnek sajátos identitása, kultúrája és történelme van.”

A honatyák nagy része tehát megegyezett abban, hogy ünnepélyesen el kell ismerni a korzikáinak *kulturális identitását* — mely magában foglalja a korzikai nyelv tanítását, ápolását és használatát —, valamint a sziget sajátos *társadalmi és gazdasági érdekeit*.

Az Alkotmánybíróság döntése

Mint említettem, az ellenzéki képviselők és szenátorok az Alkotmánybíróságnál megtámadták a törvény több cikkelyét. A legszenvedélyesebben kritizált pont természetesen a korzikai nép elismerésére vonatkozó kitétel volt. A bírák el is törölték a fent idézett paragrafust.

A döntést a francia jogi folyóiratokban hosszasan kommentálták a francia szakemberek. Ezek a vélemények is érdekesek.

Kelet-európai szemmel a döntés két pontját érdemes említeni: az egyik a „korzikai népre”, a másik pedig a korzikai nyelv oktatására vonatkozik.

A „korzikai nép”

A korzikai nép elismerését az Alkotmánybíróság a következő indokkal utasította el:

„Az 1958-as Alkotmány preambuluma első cikkelye szerint 'a francia nép ünnepélyesen kinyilvánítja az emberi jogokhoz és a nemzeti szuverenitás elveihöz való ragaszkodását, úgy, ahogyan ezeket az 1789-es Nyilatkozat meghatározta és az 1946-os Alkotmány preambuluma megerősítette és kiegészítette'. Az Emberi és Állampolgári Jogok 1789-es Nyilatkozata a 'francia nép' képviselőitől eredt. Az 1946-os Alkotmány preambuluma, amelyet az 1958-as Alkotmány megerősít, kimondja: 'a francia nép újra kinyilvánítja, hogy minden ember elidegeníthetetlen és szent jogokkal rendelkezik, fajra, vallásra és meggyőződésre való tekintet nélkül'. Az 1958-as Alkotmány megkülönbözteti a francia néptől a tengerentúli népeket,⁶ amelyeknek elismeri az önrendelkezési jogát. Egyébként a 'francia népre' való hivatkozás 200 éve számos alkotmány szövegében szerepel. Így a 'francia nép' jogi fogalmának alkotmányos értéke van.

Mint az 1958-as Alkotmány második paragrafusa kimondja, Franciaország oszthatatlan, laikus, demokratikus és szociális Köztársaság, amely minden állampolgárnak biztosítja a törvény előtti egyenlőséget, bármilyen származású legyen is. Ennél fogva az, hogy a törvényhozó 'a francia nép részét alkotó korzikai népről' beszél, ellentétes az alkotmánnyal. Ez ugyanis csak a francia népet ismeri, melyet a francia állampolgárok összessége képez, származásra, fajra vagy vallásra való tekintet nélkül.

Következésképpen a törvény első paragrafusa alkotmányellenes. Ugyanakkor ennek a cikkelynek a szövegéből, ahogyan azt megfogalmazták és elfogadták, nem következik az, hogy rendelkezései elválaszthatatlanok lennének az Alkotmánybíróság elé utalt törvény szövegének az egészétől.”

Az imént idézett indoklás két lépésben vezet a „korzikai nép” elismerésének elutasításához.

Az első paragrafusban az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy a francia nép fogalma, mely szerepel az érvényben lévő legfontosabb alkotmányjogi dokumentumokban,⁸ *alkotmányos értékű jogi fogalomnak* tekintendő. Ezt megerősíti az a tény, hogy a „francia nép” említése a 200 éve kiadott számos (ma már nem hatályos) alkotmány szövegében is megtalálható.

Az első paragrafus nemcsak az érvelés további mozzanataihoz szükséges. Egyben válasz arra az ellenvetésre, hogy a „nép” fogalma csupán terminológiai fordulat, pusztán egy történelmi, kulturális vagy politikai kifejezés lenne, mely meghatározható jogi tartalommal nem rendelkezik.

A második paragrafusban az Alkotmánybíróság a jogi kategóriaként elismert „francia nép” ismérveit vizsgálja meg. Mivel a Francia Köztársaság a polgári egyenlőségen alapul — azaz nem ismer el semmiféle megkülönböztetést (származási, faji, vallási stb. alapon) —, a francia nép csak az állampolgárok összességét jelentheti. A francia nép része, a polgári egyenlőség elvéből kifolyólag, nem lehet egy más nép, melynek elismerése szükségszerűen bevezetne egy származáson alapuló megkülönböztetést a francia polgárok között. A francia nép komponensei, részei tehát csak az állampolgárok lehetnek.

A korzikai nép elismerését tartalmazó első paragrafus tehát a fent említett érvek értelmében alkotmányellenes.

A legtekintélyesebb szakemberek meglepéssel fogadták az Alkotmánybíróság határozatát, de azért kritikus hangok is jelentkeztek a különböző jogi folyóiratok hasábjain.

Az *egyetértő* kommentárok⁹ a döntés több érdekes aspektusára is felhívták a figyelmet.

Így szóba került az a körülmény, hogy az Alkotmánybíróság az állampolgári egyenlőség, a nép és a köztársaság fogalmai között fennálló kapcsolatok kihangsúlyozásával érvelt, s nem az alkotmány azon cikkeit vette figyelembe, melyek az ország vagy a nemzeti szuverenitás egységét és oszthatatlanságát proklamálják. A döntés tehát a köztársasági szellem és a *citoyeni* egyenlőség fogalmait helyezi előtérbe, s nem a nemzet, az ország vagy az állam „kollektív” kategóriáira támaszkodik.¹⁰

Így a francia nép *egysége* végső soron az állampolgári *egyenlőség* elvén alapul. A francia nép tehát a polgárait összekötő „társadalmi szerződésből” eredő *politikai nép*, nem pedig egy kulturális, történelmi, etnikai vagy nyelvi determinizmus eredménye.¹¹

Az Alkotmánybíróság tehát a hagyományos köztársaság és népfelfogás talaján maradt, és megerősítette a francia alkotmányjog klasszikus elveit.¹²

Ugyanakkor a kommentátorok figyelmét nem kerülte el, hogy ez a felfogás összeegyeztethetetlen a nemzeti kisebbségek elismerésével. Ebből a szempontból különben az Alkotmánybíróság döntése megegyezik

a francia kormány által képviselt külpolitikai állásponttal, „mely minden alkalommal feltételeket és fenntartásokat támaszt,¹³ amikor Franciaország egy olyan nemzetközi szerződéshez csatlakozik, mely különleges jogokat ismer el az etnikai, vallási vagy nyelvi kisebbségek számára. A kormány szerint ezek a jogok az alkotmány második paragrafusa miatt nem fogadhatók el a Francia Köztársaság számára. Az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa különben el is ismerte az effajta fenntartások jogosságát (lásd az 1989. november 8-i döntést).”¹⁴

Franciaország tehát nem ismeri el, hogy területén kisebbségek léteznének. Így a francia fennhatóság alá tartozó területeken az ENSZ Egyezségokmányának 27. paragrafusa sem érvényesül, mely szerint „azokban az államokban, amelyekben etnikai, vallási vagy nyelvi kisebbségek léteznek, az ezekhez tartozó személyeket nem lehet megakadályozni abban, hogy a velük egyazon kisebbséget képező személyekkel együtt saját kulturális életüket éljék, vallásukat gyakorolják és nyelvüket beszéljék”.¹⁵ Ha a korzikai nép elismerését az Alkotmánybíróság elfogadta volna, a kisebbségek el nem ismerésének álláspontját is minden bizonnyal revideálni kellett volna.

De mint említettem, az Alkotmánybíróság döntésével szemben néhány *kritikus* vagy legalábbis *árnyalt* véleményt is megfogalmaztak.

Így Thierry Michalon szerint¹ a valóságban ma két koncepció ütközik Franciaországban a közjog társadalmi szerepét illetően. „Az egyik vélemény szerint a kollektív fejelem — és ha kell, az ezt biztosító fizikai erőszak — ma éppúgy szükséges, mint 200 évvel ezelőtt ahhoz, hogy fennmaradjon a jakobinus Köztársaság, hiszen ez az egyetlen módszer, amellyel biztosítani lehet a polgárok társadalmi szabadságának intézményes kereteit. A másik vélemény szerint a francia nemzet egybekovácsolása véglegesen megtörtént és befejeződött: az intézmények javítása és a szabályozás tökéletesítése nem kereshető tovább a kötelező — és mindenütt azonos — eljárások szigorításában. Ellenkezőleg, a minél nagyobb legitimitás keresésére kell törekedni. E felfogás szerint a „jogállamiság” mai formája egy befejezettnek tekinthető *corpust* képez: nem szabad hozzányúltni, s a nemzeti integráció biztosítására nem is lehet a jakobinus rendszer által előírt kötelezettségeknél hatékonyabb módot elképzelni. A másik vélemény szerint éppen ellenkezőleg, a Köztársaság napjainkra elérte a felnőttkort: így az elődök görcsös voluntarizmusa már nem célravezető. Ha eddig a társadalom elfogadta a központosított intézmények egységesítő hatását, manapság inkább arra lenne szükség,

hogy bizonyos periférikus részek lakosságának nyilvánvaló sajátosságait a Nemzet végre elismerje, s ezáltal biztosítsa e területek iránta érzett lojalitását.

Ebből a szempontból az Alkotmánybíróság döntése anakronisztikusnak is tűnhet. „Fel lehet tenni a kérdést, vajon a francia nép egységének túlhangsúlyozása, illetve a citoyeni azonosság privilegizálása nem vezet-e a valóságos francia nép keretében létező konkrét különbségek tagadásához. Ne felejtjük el, hogy a jogásközvélemény egy része úgy véli: a francia jog fejlődése ma általában a különbségek pragmatikus felismerésének irányába mutat.”¹⁷

Egy másik kommentár szerint az Alkotmánybíróság döntése ellent is mond a nemzetközi fejlődés mai irányzatainak. „Amikor szerte a világban a föderatív struktúrák kibontakozásának és a népek függetlenségi követeléseinek vagyunk tanúi; amikor ráadásul a legtöbb helyen a centralizált államok struktúrái is nagy mértékben fellazulnak, és a különböző régiók és tartományok jelentős autonómiát kapnak, a francia jog ragaszkodik a megkövesedett hagyományos struktúrákhoz, melyek egyre inkább elmaradnak a modern fejlődés fő irányvonalaitól.”¹⁸

Mint látható, a francia alkotmányjogászok nem mind tartják elengedhetetlennek a francia forradalom alapdogmáihoz való ragaszkodást. S bár a kritikus hangok kisebbségben vannak, nehéz eldönteni, kinek van igaza: azoknak-e, akik a francia köztársasági államiság elveiben az intézmények és az ország fennmaradásának elengedhetetlen feltételét látják, vagy azoknak, akik úgy gondolják, hogy itt az idő egy alkotmányjogi *aggiornamento* megindítására. Mindenesetre a legújabb kelet-európai fejlemények azt mutatják, hogy a „nép” vagy a „kisebbség” fogalmát nagyon óvatosan kell kezelni, s a meglévő struktúrákat csak nagyon meggondoltan szabad megbolygatni.

A korzikai nyelv oktatása

A korzikai törvény 53/2-es paragrafusa szerint: „A korzikai területi gyűlés elfogadja a korzikai nyelv és kultúra tanításának fejlesztési tervét, és többek között meghatározza azokat a módokat, amelyekkel ez az oktatás az iskolai tanrendbe beilleszthető. E módok a korzikai területi közösség és az állam között egyezmény tárgyát képezik.”

A francia szenátorok egy csoportja úgy vélte, hogy ez a cikkely *kötelezővé* teszi a korzikai nyelv tanítását a sziget iskoláiban, s hogy itt ráadásul megindulhat egy folyamat, melynek eredményeként a korzikai nyelv egy

második hivatalos nyelvvé válik a szigeten. A felsőház tagjai szerint ez a paragrafus ellentétes az alkotmányban kimondott egyenlőség elvével. Ezért ezt a cikkelyt is megtámadták az Alkotmánybíróság előtt.

A szenátusi kereset érvelése a következő: „A Francia Köztársaság egyetlen területi közössége sem rendelkezik olyan hatáskörrel, mint a korzikai területi gyűlésnek adott [a korzikai nyelv oktatásával kapcsolatos] jogositvány... Az 53/2-es cikkely rendhagyó helyzetet teremt a korzikai tartományban élő diákok számára, s a köztársaság egyéb területén érvényes szabályozáshoz képest megbontja az oktatási rendszer egységét.” A keresetet megfogalmazó szenátorok úgy vélik, „hogy — bár a korzikai diákok egy része számára a korzikai nyelv tanítása nagy kulturális jelentőséggel bír — ez az oktatás *csak fakultatív lehet*, mivel a törvényhozó nem találta szükségesnek, hogy a korzikai nyelvet Franciaország egész területén oktassák...” A szenátorok azt is leszögezik, hogy „a korzikai nyelv tanítása semmiképpen sem járhat azzal a következménnyel, hogy ezáltal a korzikai nyelv, a francia nyelv mellett, egy második hivatalos nyelv státusába kerüljön majd a korzikai tartomány területén. Ugyanis — ellentétben a francia nyelvvel, mely az egész francia nép számára közös — a korzikai nyelv csak a sziget kulturális identitásának egyik elemét képezi... A szenátorok tehát úgy gondolják, hogy nem egyezik az egyenlőség elvével az, hogy — anélkül, hogy egy általános társadalmi érdek ezt szükségessé tenné — egy regionális nyelv *kötelező* oktatása szerepeljen a régió területén működő iskolák tanrendjében.”¹⁹

Az Alkotmánybíróság nem törölte el a törvény 53/2-es paragrafusát. De a „semlegesítő értelmezés” technikájával végül is figyelembe vette a szenátorok félelmeit, s a cikkelyt — amely valóban nem világos ezen a ponton — úgy értelmezte, hogy az *csak fakultatív* nyelvoktatás megszervezésére ad jogositványt a korzikai területi gyűlés számára. Az Alkotmánybíróság szerint tehát az 53/2-es paragrafus ellentétes az egyenlőség elvével, „mindaddig, amíg a korzikai nyelv és kultúra oktatása nem kötelező”. A cikkely azért sem alkotmányellenes, mert „nem vonja ki a korzikai területi közösségtől függő iskolák növendékeit a franciaországi közoktatási intézményekre vonatkozó általános szabályok és kötelezettségek alól”. Így az a körülmény, „hogy a törvény lehetővé teszi a korzikai területi gyűlés számára, hogy elősegítse a korzikai nyelv és kultúra oktatását, az alkotmányban kinyilvánított alapelvek egyikével sem ellentétes”.

Az idézett paragrafus tehát csak fakultatív és a kötelező tanrenden kívül szervezett oktatás megszervezésére jogosítja a korzikai területi önkormányzatot. Így egyrészt Korzika partikularizmusát nem lehet a kötelező nyelvoktatás révén elmélyíteni; másrészt pedig a Korzika területén élő nem korzikaiak számára sem lehet előírni egy számukra idegen nyelv oktatását, hiszen ez a Korzikán élő nem korzikai francia állampolgároknak nézve jelentene diszkriminációt.

A döntés jelentősége

Az Alkotmánybíróság tehát megerősítette a hagyományos francia államfelfogás alapelveit. A legfelsőbb bírói szerv úgy találta, hogy a korzikai nép elismerésével járó következmények megbontanák a francia alkotmány belső logikáját. Így a nemzeti egység, a citoyeni egyenlőség, a francia politikai lét alapját képező „társadalmi szerződés” és a szuverén „francia nép” homogenitásának nevében nem találta elfogadhatónak, hogy az inkriminált törvény a francia nép „részének” tekintse a korzikai népet.

De mint már jeleztük, a döntést kétféleképpen lehet értelmezni.

Egyrészt egy felületesebb és szűken vett elemzés szerint csak arról van szó, hogy a törvény első cikkelye nem egyeztethető össze a jelenleg érvényes alkotmánnyal. Annak viszont semmi komolyabb elvi akadálya sincs, hogy az alkotmányt — természetesen az itt előírt procedúrák betartása mellett — megváltoztassák, és Franciaország népe az ott élő „népek nemzetévé” váljék.

Másrészt egy mélyrehatóbb értelmezés szerint a döntés Franciaország évszázadok során kialakult történelmi identitását védte meg egy igen veszélyes folyamat megindulásától. Hiszen a korzikai nép elismerését szükségszerűen az összes többi regionális népcsoport — a baszkok, a bretonok, az elzásziak, a provanszálók stb. — elismerése követte volna. E „jugoszlavizáló” folyamat mindenképpen; megkérdőjelezné az évszázadok során nehezen és sok erőfeszítéssel egybekovácsolt Franciaország kontinuitását²⁰ meg a francia egyenlőségcentrikus köztársaság és demokrácia alapelveit. A törvényt megtámadó képviselők és szenátorok egy ilyen veszedelmet láttak a törvény első paragrafusában.

A bíróság döntéséből az következik, *hogy politikai értelemben az egységes, nem föderatív Franciaország alkotmánya csak egy nép — a polgárok egyetemét magába foglaló francia nép — elismerését teszi lehetővé.* De ez nem jelenti azt, hogy a *közigazgatás* terén az egységes francia állam

berendezkedését nem lehet a decentralizáció és az önkormányzat terén továbbfejleszteni, és az országon belül létező *területi közösségek* számára nagyfokú autonómiát biztosítani. Ebből a szempontból a Korzikára vonatkozó törvény igen sok lényeges, „forradalminak” nevezhető újítást vezet be, s ezeket az Alkotmánybíróság — néhány másodlagos intézkedéstől eltekintve — nem találta alkotmányellenesnek.²¹

Korzika új önkormányzati rendszere

Az 1991-es törvény alapvető novuma abban rejlik, hogy Korzika esetében szakít a francia önkormányzati intézmények hagyományos felépítésével, és egy sui generis intézményrendszert vezet be a sziget számára. Ez jelentős fordulat, ha utánagondolunk annak, hogy mind ez ideig a francia városok, megyék, illetve tartományok — néhány ritka és szűken értelmezett kivételtől eltekintve — mindenütt azonos struktúrák és egy országosan alkalmazott szabályozási rendszer keretei között működtek.

Az 1991-es törvény szakít ezzel a hagyományos gyakorlattal. Amikor az Alkotmánybíróság Korzika új intézményrendszerét elfogadta, egyben azt is jelezte — ha ezt kifejezetten nem is mondta ki —, hogy ezentúl a jakobinus felfogás előírásait szigorúan a francia *politikai rendszer* alapvető fogalmainak területére kell korlátozni,²² míg a *közigazgatás, a decentralizáció és az önkormányzatok* státusának meghatározása során nem szükséges az ország egész területén mindenütt azonos megoldást alkalmazni.²³ Így, ha a helyi sajátosságok igazolják, és ha azok inkább megfelelnek a helyi követelményeknek, az érdekelt „területi közösség” rendelkezhet partikuláris intézményekkel.²⁴

1991 előtt Korzika szigete a 22 francia tartomány (région) egyike volt, s néhány elhanyagolható részletkérdéstől eltekintve ugyanúgy működött és hasonló jogosítványokkal rendelkezett, mint az ország összes többi tartománya. E státus azonban Korzika esetében egyáltalán nem működött megfelelően, hiszen a korzikai tartományi gyűlésen belül nem lehetett soha egy tartós többséget kialakítani. 1984-ben a testület annyira munkaképtelen lett, hogy a kormány kénytelen volt feloszlítani.

Az új státus keretében Korzika többé nem „tartomány”. Elnevezése — „Korzikai területi közösség” — egy teljesen eredeti önkormányzati rendszer megjelenéséről tanúskodik.

A korzikai Területi Gyűlés 51 tagját kétfordulós listás választás alapján választják meg (amennyiben az első fordulóban egyik lista sem éri el a szavazatok több mint 50%-át). A két forduló között az 5%-nál keve-

sebb szavazatot elért listák, melyek a második fordulóban nem indulhatnak, nem esnek el minden szereplési lehetőségtől, mivel megállapodást köthetnek a versenyben maradó listákkal, és felkerülhetnek az utóbbiakra. Az 51 mandátumból 48-at az eredmények arányában osztanak el a listák között. A legtöbb szavazatot elért lista egy három képvisleti helyből álló „prémiumot” is kap. E választási rendszer célja egyrészt az, hogy a korzikai politikai paletta minden árnyalata képviselve legyen a területi gyűlésben (innen az 5 százalékot el nem ért listákra vonatkozó megoldás), másrészt, hogy a korzikai terület végre kormányozható legyen (ezért választották a kétfordulós rendszert és a három mandátumból álló „prémiumos” megoldást).²⁵

A korzikai Területi Gyűlés működési szabályaiban is nagyban különbözik a francia tartományi gyűlésekre vonatkozó általános rendelkezésektől. Míg a tartományokat a gyűlés által megválasztott tartományi elnök és választmány irányítja, a korzikai intézmények sok tekintetben parlamentáris intézményekhez hasonlítanak. A sziget „kvázi” parlamentje ugyanis nemcsak megválasztja a gyűlés elnökét, hanem utána kijelöl egy kormányserű szervet, a Végrehajtó Tanácsot. Ez egy elnökből és hat tagból áll. A területbe kijelölt személyek többé nem lehetnek a gyűlés tagjai; helyüket a meg nem választott jelöltek behívásával töltik be.

A kormány-jelleget a végrehajtó tanács felelősségére vonatkozó rendelkezések tovább erősítik. A területi gyűlés csak konstruktív bizalmatlansági indítvány keretében vonhatja meg bizalmát a terület „kormányától”. Márpedig ezt a német típusú megoldást egyetlen más francia intézmény sem alkalmazza.²⁶

A korzikai „kvázi” kormány jogosítványai sokrétűek. Ezeket a jogosítványokat a végrehajtó tanács, illetve annak elnöke gyakorolják, többek között a következő területeken: gazdasági és szociális fejlesztés, kultúra és oktatásügy, területrendezés, környezetvédelem... Ráadásul a sziget négy fontos közigazgatási szervezete — a Mezőgazdasági Fejlesztési Hivatal, a Vízügyi Beruházások Hivatala, a Turizmusfejlesztési Hivatal és a Közlekedési Hivatal — a végrehajtó tanács egy-egy tagjának vezetése alatt áll.

Az új intézmények majdnem egy föderatív állam tagállamát megillető státussal ruházzák fel Korzikát. Hogy mégsem erről van szó, az abból látszik, hogy a területi gyűlés nem alkothat normatív jogszabályokat. Ráadásul egy prefektus itt is törvényességi felügyeletet gyakorol a helyi intézmények döntései és intézkedései felett.

Ha az Alkotmánybíróság a korzikai népre vonatkozó elutasító határozatával megőrizte is a francia állam *alapvető politikai elveinek* kontinuitását, a sajátos korzikai decentralizáció elfogadásával egy nagyon fontos fejlődési folyamat lehetőségét indította meg a *közigazgatási struktúrák* terén, aminek a jövőben fontos következményei lehetnek a hagyományos jakobinus centralizáció kipróbált hagyományaira nézve.

A francia jogászok figyelmét ez sem kerülte el. „A minimális decentralizációból kiindulva észrevétlenül a maximálisan értelmezett föderáció felé haladunk. Nem lenne más a Francia Köztársaság, mint egy önmagát lassan felfedező föderáció?”²⁷

Közép-európai következtetések

Végezetül melyek a Szajna-parti vita tanulságai itt, a Duna-medencében?

1. A korzikai nép elismerésével kapcsolatos jogi disputa legelőször is két ellentétes megjegyzést vált ki.

Egyrészt mutatja, milyen nehéz az egyközpontú, azaz nem föderatív államban intézményesen elismerni egy népcsoport másságát. Az egységes állam alapján álló nagy múltú francia demokráciában a közös citoyenség, a főleg *politikai* — és nem etnikai vagy kulturális — alapon definiált egységes nép, valamint az állammal azonosított közös nemzet elveit nagyon kockázatos feladni — legalábbis addig, amíg ehhez az államtípushoz ragaszkodunk.²⁸

Másrészt viszont a francia közjogi vita kimenetele arról is tanúskodik, hogy a nyugati típusú egységes állam keretében a decentralizáció a legvégsőig fokozható. Így az egyéni sajátosságokkal rendelkező közösségek elismerése, a különböző közösségek kulturális identitásának biztosítása, valamint a specifikus gazdasági és társadalmi érdekek érvényesítésének elősegítése nem okoz alkotmányjogi, az intézmények belső logikáját fenyegető problémát. Csak az szükséges, hogy számítani lehessen a közvélemény demokratikus habitusaira, az egymás iránti toleranciára és a konfliktusok méltányos megoldásának őszinte keresésére.

Azokban az országokban, ahol — a francia példával ellentétben — a lakosságot közös nevezőre hozó citoyenség nem más, mint egy pusztán jogilag megállapított és többé-kevésbé újkeletű állampolgárság, a nemzeti kisebbségek jogainak tiszteletben tartása szükségszerűen a területi

autonómia és a velejáró igen széles körű önkormányzat valamelyik formáját vonja maga után. Itt a korzikai „területi közösség” igényei mindenképpen példaértékűek lehetnek.

2. A kisebbségi státusban élő kelet-európai népcsoportokra vonatkozóan a korzikai paradigma két tanulsággal is szolgálhat.³⁰

Egyrészt a korzikai nép elismerésének francia földön történt visszatartása nem képezhet követendő példát, mintha az alkotmányosság szempontjából a kisebbségeket Kelet-Európában sem lenne kívánatos elismerni. Mivel az e térségben létező „többségi” nemzetek nem hivatkozhatnak a társadalom egészét érintő közös polgárság évszázados hagyományaira, s mivel így itt az egységes nemzet francia típusa sem alakulhatott ki a történelem folyamán, a Kárpát-medencében élő nemzeti kisebbségek felé — éppen ellenkezőleg — talán éppen azt a gesztust kellene megtenni, amelyet a francia kormány kívánt az 1991-es törvény első paragrafusában kinyilvánítani. Kelet-Európában tehát kívánatos lenne, hogy a helyi törvényhozások ünnepélyesen elismerjék az ott élő kisebbségi népeket.

Másrészt a Korzikán alkalmazott decentralizáció képezhetné azt a minimális kiindulópontot, amelynél — főleg a kultúra és a nyelvhasználat terén — Kelet-Európában mindenképpen többet kell biztosítani a kisebbségi területeken élő lakosság számára. De a francia intézményes megoldás, mely a dolgok közigazgatási és nem politikai oldalára fekteti a hangsúlyt — mintegy kímélvén a „többségi” nemzet szuverenitását és érzékenységét — mindenképpen megfontolandó.

A korzikai példa arról tanúskodik, hogy a kisebbségek kulturális, gazdasági és társadalmi érdekeinek érvényesülését a modern demokrácia keretében a decentralizáció és az önkormányzat technikájával lehet és kell biztosítani. Ha a kisebbségek problémáját nem mint *politikai*, hanem mint *közigazgatási* problémát kezeljük, a törvény által meghatározott úgynevezett „helyi ügyeket” messzemenően az érdekeltekre lehet bízni a területi demokrácia különböző módozatain keresztül. Ezen a téren a nyugati országok már kidolgozták és ki is próbálták az elképzelhető megoldások igen széles palettáját, a francia decentralizáció különböző változataitól a finnországi svéd kisebbségnek biztosított lehetőségekig. A korzikai „nép” körüli vita és az új korzikai intézmények arculata többek között azt mutatja, milyen messze lehet elmenni a területi autonómia irányában akkor, ha a népcsoportok közötti együttműködés politikai méregfogát sikerült kihúzni. A francia Alkotmánybíróság döntése éppen ennek a megoldásnak a körvonalait tisztázta igen világosan.

3. Végezetül a francia példa nyomán három problémakört érdemes még jelezni.

Mint már említettük, Franciaország korzikai eredetű lakossága megfelel annak, amit Kelet-Európában nemzeti kisebbségnek neveznek. Ennek ellenére a francia törvényben, illetve a francia parlamenti vitában a „kisebbség” kifejezést senki sem használta. Nem a „kisebbség”, hanem a „nép”, illetve az alternatív javaslatként felmerülő „közösség” szerepelt a különböző dokumentumok szövegében.³¹

Miért van ez így?

Azért, mert a kisebbség fogalma semmiképpen sem egyeztethető össze a nemzeti szuverenitás francia felfogásával, mely szükségszerűen feltételezi az állampolgárok eredendő egyenlőségét, az ország egyetemes politikai közösségéhez, a „cité”-hez való tartozás egyenértékűségét. A „kisebbség” kifejezés használata mindenképpen bevezetne egy a priori megkülönböztetést a francia állam polgárai között, s a „nemzeti” francia néphez tartozó polgárokat akarva-akaratlanul „polgárabbnak” tekintené, mint a másodosztályú, kisebbségből származó személyeket. Ha tehát több jogot kell biztosítani a korzikaiaknak, ez a meglévő francia polgárságukhoz képest csak valami plusz lehet, nem pedig a polgárok univerzumából való megkülönböztető kizorítás. Innen aztán a korzikai nép — s nem a korzikai „kisebbség” — elismerésének javaslata, s az a furcsának nevezhető formula, amelyben a korzikai népet a francia nép „részének” titulálják.

Mindez ismét nem jelentheti azt, hogy a kelet-európai problémák megoldásához e térségben is le lehetne vagy kellene mondani a „nemzeti kisebbség” fogalmának használatáról. E régió története egész másképpen alakult, mint Franciaországé. Ráadásul ennek az országnak a kultúrája a világ egyik jelentős kultúráját képezi, s ehhez tartozni sokak számára jelent valami többletet. A kelet-európai országokban, épp ellenkezőleg, konkurens és az identitás szempontjából determináló kultúrák állnak egymással szemben — ha valaki könnyen lehet egyben korzikai és francia, sokkal nehezebb egyszerre magyarnak és szerbnek lenni. Mivel e régióban a legtöbb helyen még nagyon gyenge lábon áll a demokrácia és a republikánus gondolkodás, a „nemzeti kisebbségek” fogalma elementáris biztosítékot jelent az érintett közösségek számára.

De a korzikai paradigma mégis hasznos arra nézve, hogy tudatosítsa: ha egyszer „igazi” demokráciát akarunk Kelet-Európában, a végcél nem az, hogy az itteni kisebbségek méltányosan adminisztrált indián rezervá-

tumokban éljenek, s egy jól szervezett „apartheid” biztosítsa a különböző közösségek „szétválasztott fejlődését”. Ellenkezőleg, itt is arra kell törekedni, hogy a kisebbségekhez tartozó személyek, kulturális identitásuk megőrzése mellett, teljes jogú állampolgárai legyenek annak az országnak, ahol élnek. Úgy gondolom, az ideális állapot nem az, hogy például a román parlamentben legyen egy magyar párt, hanem az, hogy a magyar területekről származó magyar eredetű képviselők a különböző (demokratikus) román pártok tagjai lehessenek anélkül, hogy ez bárkinek — nekik, választóiknak vagy a többségi román közvéleménynek — problémát okozna.³² Mint Franciaországban, ahol Elzász-Lotharingia, Bretagne, Korzika vagy Savoya általában helyi eredetű képviselői nem különféle „nemzetiségi” pártok, hanem a nagy francia pártok tagjai, s egyenként, de mindannyian a francia állampolgárok összességét képviselik. Ez nem akadályozza annak, hogy pártállástól függetlenül jelentkezzen egy tartományi „lobby”, ha a helyi érdekek veszélybe kerülnek.

A franciaországi vita második tanulsága az európai konstrukcióval kapcsolatos. Úgy tűnik, hogy az Európai Közösség jelenlegi tagjainak többsége az államok Európáját támogatja — és ezt az álláspontot bizonyára Jugoszlávia vagy a volt Szovjetunió bomlási folyamata sem fogja a közeljövőben módosítani. Így azok a kelet-európai törekvések, melyek a meglévő államok romjain keresztül egy etnikai alapon szervezett regionális Európa megvalósítását kívánják elérni, valószínűleg nem találnak majd túl kedvező fogadtatásra a nyugati hatalmak körében. Az Európai Közösség, ahol lehet, fenn akarja majd tartani térségünk stabilitását és a meglévő geopolitikai kereteket. Így minden valószínűség szerint azok az országok jutnak el a leghamarabb Európába, amelyeket nem gyengít meg a nemzeti széthúzás, s amelyek képesek lesznek megállítani a kelet-ről vagy a balkáni délről jövő anarchiahullámot. Ráadásul a meglévő kelet-európai államok minden bizonnyal fontosabb tényezőként tudnának szerepelni az államok Európájában, mint az itteni régiók mikrokozmosza, mely sokkal inkább ki lenne szolgáltatva a nagy nyugati országok esetleges — és egyáltalán nem elképzelhetetlen — imperializmusának.

Végül pedig a korzikai törvényjavaslat franciaországi vitája még azért lehet számunkra érdekes, mert felhívja a figyelmet arra, hogy itt nemcsak a kisebbségek jogait, de az őket befogadó államok és többségi népek érdekeit, féltreállítását is figyelembe kell venni.³³ Egyszóval e térségben egy olyan demokratikus állammodellre van szükség, amelyben a kisebbségek — identitásuk megőrzése mellett is — mindenütt teljes értékű állampol-

cároknak tekinthetik magukat, de amelyben a többségi népek sem félnek attól, hogy egy túl széles körű decentralizáció révén a kisebbségeknek biztosított jogok állami létük fennmaradását vagy területi integritásuk sértetlenségét fenyegetik.

Az itt feltételezett kölcsönös figyelem és megértés fontos lenne. Sőt, ha a kelet-európai kisebbségek az őket magukban foglaló többségi népektől egy korzikai típusú autonóm intézményrendszert kaphatnának, ez valószínűleg nagy lépést jelentene számukra.

Sajnos nem bizonyos, hogy térségünkben a dolgok folyamata ebben az irányban indult meg. Féltő, hogy az itteni államok nem a korzikai területi közösség számára kidolgozott kulturális, gazdasági és közigazgatási autonómiát veszik át a francia példából, hanem az ultrajakobinus centralizáció amott már túlhaladott megoldásait...

Jegyzetek

- 1 E tanulmány első változata 1990 decemberében íródott, és 1991 januárjában hangzott el Dunaszerdahelyen a Friedrich Naumann, a Márai Sándor és a Demokratikus Politikai Kultúráért (Fidesz) alapítványok által szervezett, *Liberalizmus és kollektív jogok* című nemzetközi konferencia keretében. Jelenlegi, jelentősen bővített formájában az azóta befejeződött Korzika-vita különböző állomásainak ismertetését összegzi, és megpróbál e vita tanulságairól átfogó képet adni.
- 2 Azaz Franciaország lakosságának mintegy 4 ezreléke.
- 3 Korzika történetének ismeretében világos, hogy itt egy olyan lakosságról van szó, amelynek saját területe, sajátos nyelve, története és hagyományai vannak. Közép-Európában ez megfelel annak, amit „nemzeti kisebbségnek” nevezünk. Márpedig — ezt már most érdemes aláhúzni — a franciaországi vitában a korzikaikat nem nevezik kisebbségnek, és a „nemzeti” jelzőt sem használták. A Szajna-parti parlament szópár-bájának középpontjában a „nép” fogalma állt.
- 4 Ezt az érvet egy korzikai eredetű szenátor, Francois Giacobi is említette: „Amikor a kormány elismeri a korzikai népet, faji megkülönböztetést fogad el.” (*Le Monde*, 1991. május 11.)
- 5 A francia szenátorok Alkotmánybíróság előtti keresetében ez az érv a következő megfogalmazást kapta: „A nép mint az állampolgárok közös testülete a Francia Köztársaság alapvető elveinek értelmében homogén alkotmányjogi képződményt jelent, amelyet egységes fogalomként kell kezelni. Olyan egységes fogalomként, amely nem tűr semmiféle felosztást vagy egyéb törvény által bevezetett belső megkülönböztetést. Oszthatatlansága miatt a francia népnek nem lehetnek önálló jogi léttel rendelkező részei.” Keresetükben a szenátorok a francia alkotmányjog egyik klasszikusát, Carré de Malberget is idézik, aki szerint az állam és a citoyen között semmi egyéb szuverén képződmény nem képzelhető el: „az államiság keretében az együtt élő egyéneket az oszthatatlan közösségbe való tartozás köti össze.” (*Journal Officiel*, 1991. május 14.,

- 6 Az Alkotmánybíróság előtt a francia képviselők ellenzéki csoportja a következőképpen fogalmazta meg mindezt: „Szemet szűrő ellentmondás van abban, ha egy népet egy másik nép részének tekintünk. Egy nép lehet egy föderáció vagy egy konföderáció része, de egy másik nép része éppúgy nem lehet, mint ahogy egy ember sem lehet egy másik ember része. A korzikai nép tehát nem lehet a francia nép része. Így a korzikai népnek a francia nép részeként való említése csak egy terminológiai fogás, amely a mögötte rejlő valóságot akarja eltakarni: azt, hogy jogilag elismer egy, a francia néptől elkülönülő korzikai népet, és kinyilvánítja, hogy a köztársaságon belül több nép is létezhet. Márpedig az alkotmány szövegében csak egy szuverén nép szerepel, a francia nép. A francia alkotmány a francia népen kívül csak a különböző területi egységeken élő lakosságot ismeri el (...). A területi egységek fogalma a lakosság fogalmával rokonítható. Márpedig Korzika szigete területi egység, és mint ilyen csak decentralizált közigazgatási egység lehet (...). Korzika területén lakosság él, és nem nép. (Uo. 636.)
- 7 Azaz a volt francia gyarmatok népeit. Az 1958-as alkotmány ugyanis a dekolonizáció folyamatát is szabályozta.
- 8 Azaz az 1958-as alkotmányban, valamint az 1789-es nyilatkozatban és az 1946-os alkotmány preambulumban, amelyekre az 1958-as alkotmány kifejezetten hivatkozik.
- 9 Lásd például Louis Favoreu professzor tanulmányát a *Revue Francase de Droit constitutionnel* című folyóirat 1991/6-os számában, ahol a szerző a következőkben látja az Alkotmánybíróság döntésének fontosságát: „a francia néptől különböző korzikai nép említése veszélyes, mivel magában hordozza egy sor diszkrimináció és megkülönböztetés csíráját. Márpedig két évszázad óta Franciaország éppen arra törekszik, hogy jogrendszeréből minden ilyesmit kiiktasson.” (305-316.)
- 10 Favoreu professzor szerint „Az Alkotmánybíróságot nem annyira a korzikai nép elismerésének nemzeti/nemzetközi következményei vezették, mint inkább az, hogy nem akarta, hogy veszélybe kerüljön a francia forradalom idejében megfogant hagyományos elv, miszerint a 'francia népet' a meg nem különböztetett egyének egyeteme, a citoyenek közössége teszi megoszthatatlanná.” (Uo.)
- 11 Lásd Bruno Genevois államtanácsos kommentárját a *Revue Francaise de Droit Administratif* 1991/5-6. számában (407-423.): „Az Alkotmánybíróság az Alkotmányban szereplő egységes népfelgösből kiindulva leszögezte, hogy a francia népnek *részei* nem lehetnek, mint a törvény előtt egyenlő polgárok.”
- 12 Olyan vélemények is elhangzottak, amelyek az Alkotmánybíróság döntésének „konzervatív” politikai jelentőségét nem értékelték ennyire túl, és amelyek szigorúan jogi értelmezést adtak a döntésnek. Így a *Revue du Droit Public* 1991/4-es számában (943-981.) Francois Luchaire professzor, az Alkotmánybíróság volt tagja úgy véli, hogy „a bíróság döntése kapcsán nem szükséges feltenni a kérdést, létezik-e vagy sem egy korzikai nép. Ennek eldöntése a szociológusokra, s nem az alkotmánybírákra tartozik. Itt csak a következő kérdést kell feltenni: a hatályos alkotmány felhatalmazza-e a törvényhozót arra, hogy megállapítsa, a francia nép több népből áll (...). Márpedig az Alkotmány csak a francia népet ismeri (...). Egyedül az Alkotmány nyilváníthatná ki, hogy a korzikai nép a francia nép része.” A korzikai nép említésével tehát a törvényhozó megszegte hatáskörét, s alkotmányos tárgykörben döntött. A korzikai népet csak egy szabályos körülmények között véghezvitt alkotmány módosítás keretében lehetne a francia nép részeként elismerni.
- 13 Azaz a nemzetközi jogban használt kifejezés szerint "kifogást emel".
- 14 Bruno Genevois, i. m. 412.

- 15 Lásd még Favoreu professzor megállapítását: „Az 1989-es forradalom óta a francia jog mindig megtagadta az egyének között fennálló származási, faji vagy vallási különbségek hivatalos elismerését (...). Ez az oka annak, hogy a belső jogrendszerben a kisebbségek alkotmányos elismerésére nem kerülhet sor, és hogy a nemzetközi szerződések terén Franciaország mindig nagyon óvatos, amikor a nemzeti kisebbségek jogairól van szó.”
- 16 Korzika szigete a decentralizáció és az autonómia között, *Revue Francaise de Droit Administratif*, 1991/9-10, 720-740.
- 17 Lásd Bruno Genevois i. m. 411.
- 18 Robert Étien cikke a *La revue administrative* 1991/4. számában (234-238.).
- 19 A szenátorok, mint ahogy az 53/2-es cikkely fent idézett szövege is mutatja, igen széles értelmezést adtak ennek a paragrafusnak. Úgy tűnik, hogy itt a felsőházi honatyák — a szigorúan vett jogi érvelés mellett — a jakobinus és centralista hagyományhoz való ragaszkodásukat és az ebből eredő félelmeiket is kifejezésre juttatták. A korzikai nyelv hivatalossá tételére semmiféle utalás sincs a törvényben.
- 20 Ha utánagondolunk, a Franciaországot alkotó népek — például az elzásziak és a baszkok — között sokkal nagyobb a nyelvi, etnikai vagy kulturális különbség, mint az egy nyelvet beszélő és évszázadok óta egybefonódottan élő szerbek és horvátok között.
- 21 Az alkotmánybírói döntés indoklása, melyben a testület elfogadja Korzika új státusát, legalább olyan fontos (és sokkal terjedelmesebb), mint a korzikai népre vonatkozó rész. Mivel azonban itt a francia közjog részleteit érintő érvelésről van szó, e tanulmány keretében nem szükséges a döntés további elemzése.
- 22 Ezért nem lehet elismerni a „korzikai népet”.
- 23 Lásd Xavier Prétot megjegyzését: „az a körülmény, hogy az Alkotmánybíróság nem egyezett bele abba, hogy egy kisebbség javára a törvényhozó elismerjen egy politikai státust, nem akadályozza annak, hogy a törvény figyelembe vegye az érdekelt kisebbség egyedi sajátosságait, és ennek érdekében kialakítsa a megfelelő intézményeket.” (*Administration* 1991/153.)
- 24 Ez a megoldás bizonyos szempontból fordulatot jelent az Alkotmánybíróság eddig követett joggyakorlatában.
- 25 Ez a megoldás gyökeresen különbözik a francia tartományokban egységesen alkalmazott választási rendszertől. Az utóbbi szerint az egyfordulós, listás választást a tartományon belül minden megyében külön kell megtartatni. Az egy megyére jutó mandátumokat az induló listák között arányosan osztják el (az osztozkodásban az 5%-nál kevesebbet elért listák nem vehetnek részt). Mivel tartományonként három-kilenc megye van, nem ritka, hogy a tartományi gyűlés keretében kialakuló többség egy labilis koalíció eredménye csupán. A francia kormány azonban nem akar ezen a helyzeten változtatni, mert nem kívánja, hogy a gyakran jelentős gazdasági súllyal rendelkező tartományok túl erős és jól szervezett közösségként lépjenek fel a francia állammal szemben. A korzikai területi gyűlés esetében a törvény jelentős kivételt tesz.
- 26 A francia tartományok elnökét és választmányát a gyűlés nem hívhatja vissza, s bizalmatlansági szavazás sincs. Csak az fordulhat elő, hogy a gyűlés nem szavazza meg a testület működéséhez szükséges feltételeket, s hogy többek között nem fogadja el a költségvetést. Ha a tartományi intézmények véglegesen működésképtelenné válnak, a kormány feloszlatta a tartományi gyűlést, és új választásokat ír ki.
- 27 Thierry Michalon id. cikke, 740. A törvény eltörlését kérő honatyák ugyanebből a megfontolásból vélték úgy, hogy az egész törvény ellentétes a francia alkotmánnyal és Franciaország hagyományos politikai filozófiájával.

- 28 Itt emlékeztetni kell arra, hogy a korzikai nacionalisták elenyésző kisebbséget képeznek Korzikában: ezért nem is követelik, hogy népszavazás döntsön a sziget függetlenségéről. A többi francia tartományban pedig a hetvenes évek óta nincs számottevő autonomista törekvés.
- 29 Tehát nincs mögötte egy egységes „nép”, azaz a polgárok összességét nem fíti a történelem folyamán egybekovácsolt „közös együtt élni akarás” (Renan).
- 30 A francia példa nem érinti a kelet-európai szövetségi államok népeinek viszonyát, amely egyre kritikusabb formát ölt. Az sincs kizárva, hogy a föderalizmus nem marad fenn térségünkben, bár ez valószínűleg kívánatos lenne. Ugyanakkor a kisebbségek egy szövetségi államban is élhetnek mint az egyik szövetséges állam kisebbsége (például a magyarok vagy a rutének Szlovákiában). Itt a korzikai paradigma ismét tanulságos lehet.
- 31 A francia közjogban a decentralizált önkormányzatok egységes megnevezése a „területi közösség”. Így a korzikai törvény a „korzikai területi közösségre” vonatkozik, s annyiban hoz újat, hogy ez a közösség már nem a „tartományok” általános kategóriájába tartozik, hanem sui generis önkormányzattal rendelkezik. Az alternatív javaslatként felvetődött megoldás a „község” fogalmát etnikai, kulturális tartalommal is kiegészítette volna. Ez az elképzelés végül nem került bele a törvénybe, mivel a kormány ragaszkodott a korzikai nép elismeréséhez.
- 32 A kisebbségeket képviselő nemzeti pártok különben is nehezen illeszkednek be a jól működő, bipoláris, nyugati típusú parlamentáris demokráciába.
- 33 A korzikai ügy a francia külpolitika korlátait is érzékelteti. A francia történelem és a francia múlt hatására a Szajna-parti külpolitikuskok mindig nehezen fogadnak majd el olyan nemzetközi egyezményeket, amelyek következményeként Franciaország területén kisebbségek létezését vagy jogait kellene elismerni. Ez nem a kelet-európai kisebbségek ellen érzett ellenszenv, hanem a francia kollektív tudat és államiság következménye. Ezt hasznos tudatosítani, mert mutatja, hogy a kelet-európai kisebbségek ügyében milyen formában lehet segítséget kapni a francia külpolitikától.

BÉLA FARAGÓ

IS THERE A CORSICAN NATION? JACOBIN DEMOCRACY AND MINORITIES

The author analyzes the principles underlying 1) the 1990-91 debate in the French Parliament concerning the „Corsican nation” and 2) the law amending the constitutional court decision of May 9, 1991 supported by the parliament. From the beginning, the largest debate has centered around the determination whereby „the Corsican nation, forming a living historical and cultural community, is a constituent part of the French nation”. Those who oppose the above determination primarily referred to the constitutional, historical and political principles of a homogeneous France. The arguments that support and amend the draft law introduced by the socialist government emphasized the need to continue the decentralization process begun in 1982 and to strengthen the island’s autonomy status. With reference to the Constitution of 1958, the French constitutional court refused to recognize the Corsican nation and amended the article of Corsican law that addresses Corsican language education. As a result, students are no longer required to learn Corsican. Finally, the author summarizes the lessons to be drawn from the Corsican autonomy law, applying the far-reaching consequences to East-Central Europe.

FEJEZETEK AZ ASSZIMILÁCIÓ TÖRTÉNETÉBŐL

VARGA KÁLMÁN

Telepesfalvak, kolóniák Komárom környékén (1919-1950)

A Csehszlovák Köztársaság 1919. április 16-án kelt 215. számú törvénye földreform céljaira lefoglalta mindazokat a nagybirtokokat, amelyek 150 hektár mezőgazdasági területnél (szántóföld, rét, szőlő és komló), illetőleg 250 hektár vegyes művelésű területnél kiterjedtebbek voltak. A nagybirtokosoktól elvett földek egy részét államosították vagy a földhivatal vette kezelésébe, más részüket pedig tulajdoni juttatással kiosztották. A törvény lehetővé tette, hogy a reform megvalósítása során új községek is létesüljenek olyan önként jelentkezők letelepítésével, akik szülőföldjük elhagyását is vállalják egy biztosabbnak tűnő új egzisztencia megteremtése érdekében.

A törvényben rögzített lehetőség természetesen nem a véletlen műve volt, s nem magyarázható kizárólag gazdaságpolitikai racionalitásokkal: megfontolásaiiban meghatározó szempont volt az úgynevezett államalkotó nemzetiségűek — csehek és szlovákok — gazdasági-társadalmi súlyának növelése az etnikai kisebbségek lakta területeken. A földreform elméletében és gyakorlati megvalósításában a nemzetállami törekvések számos módszere volt tetten érhető, közöttük is az egyik legjellemzőbb a magyarlakta vidékekre irányuló kolonizáció elősegítése és központi támogatása.

A földreform végrehajtásának legeredményesebb évtizedében, 1920-1930 között, a kolonizációra szánt földekből a magyarlakta területek szlovákokkal történő betelepítése igényelte arányaiban a legnagyobb földterületet. Míg e vidékeken a földek több mint 20%-át vették igénybe kolonizációs célokra, addig a köztársaság más részeiben ez az arány nem érte el összességében az 1 %-ot.¹

A kolonizáció fő formája a különféle állami kedvezményekkel, pénzügyi és természetbeni támogatásokkal életre hívott telepesfalvak szerve-